

Αγκυόνη
Παπαδάκη

Η μπόρα

διόπτρα

Στην Ηλέκτρα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Την «κυρα-Σοφία» τη γνώρισα σ' ένα χωριό της Κρήτης, μικρό παιδί εγώ τότε, γύρω στα 1950. Θυμάμαι πόσο όμορφη μου φαινότανε τότε.

Θυμάμαι που, όταν άπλωνε τα ρούχα στα σκοινιά, έμοιαζε σαν να χόρευε παράξενους χορούς.

Κι όταν άρχιζε το τραγούδι στο σιδέρωμα, όλα γίνονταν αλλιώς. Σαν να χαμογελούσανε. Σαν να λάμπανε...

Μέσα μου πίστευα πως ήταν μάγισσα. Μα τη φοβόμουνά πολύ να της το πω.

Περάσανε πολλά χρόνια... Κάποτε τη συνάντησα τυχαία στην Αθήνα. Με προσκάλεσε στο σπίτι της κι εκεί, κουβέντα στην κουβέντα, ξαναθυμήθηκε την ιστορία της. «Μια μπόρα ήταν η ζωή μου. Μια μπόρα δίχως έλεος... Ούτ' εγώ δεν μπορώ να καταλάβω πώς βάσταξα. Να μη δίνει, παιδί μου, ο Θεός στον άνθρωπο όσα δύναται να σηκώσει...»

Προσπάθησα να γράψω αυτό το βιβλίο όπως θα το 'γραφε εκείνη, αν ήξερε γράμματα. Σαν να κρατούσε, ασ πούμε, κάποιο ημερολόγιο σ' αυτή την μπόρα, που δεν είχε έλεος...

ΜΕΡΟΣ Α΄

Το σπίτι μου, ένα δωμάτιο και μια κουζίνα ξεσκεπάστη, είναι στο ψηλότερο μέρος του χωριού. Κοντά στο νεκροταφείο της Παναγίας. Το 'χε χτισμένο ο μακαρίτης ο άντρας μου για να νοικοκυρευτεί και να κάμει οικογένεια.

Ύστερα από τέσσερα χρόνια πέθανε. Ήτανε φυματικός εκ νεότητος, και μου το κρύψανε. Κι έτσι, απόμεινα έρημη με δυο παιδιά που πρόλαβε να μου σπείρει για ενθύμιο. Τον Παρασκευά τριώ χρονώ και την Άννα ενός.

Ούτε μια ρίζα ελιά δεν είχαμε. Μια κατσίκα μόνο και πεντέξι κότες, αυτό ήτανε το έχει μας. Η κατσίκα ψόφησε. Ανάποδο πράμα, σαν τον αφεντικό της. Τις κότες τις έσφαζα μία μία και τις τρώγαμε.

Είμαι είκοσι πέντε χρονώ, όμορφη γυναίκα. Τον μακαρίτη τον εστεφανώθηκα για μια λύση. Για ένα κομμάτι ψωμί, που λένε. Στο πατρικό μου πεινούσαμε. Κι είπα, έχει το σπιτάκι, νέος είναι, θα δουλέψομε, θα ζήσομε. Μα πού να ξέρω πως είχε το χτικιό. Μάρτυς ο Θεός που βλέπει από ψηλά, ούτε μια μέρα δεν τον ένιωσα σαν άντρα μου.

Ένας άχρηστος ήτανε. Τίποτα περισσότερο. Και πήρε μια κοπέλα σαν τα κρύα τα νερά και την εκαταδίκασε. Η Παναγία να τονε κρίνει. Και καλά αυτός, έφαι η μούρη του χώμα, πάει. Εγώ τι θα γίνω τώρα, με τα γεννήματά του στην πλάτη μου και χωρίς τη βοήθεια κανενός. Αχ, μαύρη η ώρα που μ' έφερνε στον κόσμο η κακούργα η μάνα μου. Γιατί κι εκείνη δεν ήτανε καμιά της προκοπής. Βάρβαρη, γλωσσού, ο Θεός να σε λυτρώνει. Τα χείλια της δεν τα διάκρινες. Τα 'χε καταπιωμένα από την κακία της. Κι ούτε τη θυμάμαι ποτέ να γελάσει σαν άνθρωπος. Ο πατέρας μου, πάλι, και μη χειρότερα.

Άδουλος, βλάστημος, μέθυσος, απ' όπου να τον έπιανες, λερωνόσουν. Πεθάνανε κι οι δυο. Εκείνος πρώτος από το κρασί. Ύστερα κι η μάνα μου, από αιμορραγία στομάχου. Η Παναγία να τους κρίνει κι αυτούς.

Τ' αδέρφια μου, δυο μουγγοί, μάλιστα, δυο παλικάρια ως εκεί πάνω που μασούνε τα σίδερα, μουγγά, κι η Διαμάντα, η μεγαλύτερή μας, γεροντοκόρη. Κεντήστρα στο επάγγελμα. Ίδια η μάνα μας στο ποιόν.

Όσο για το σόι του μακαρίτη του άντρα μου, μόνο μια αδερφή του υπάρχει, παχιά σαν την αγελάδα, χήρα κι αυτή, άτεκνη. Το σπίτι της είναι δίπλα στο δικό μου. Ένας τοίχος τα χωρίζει. Αριστέα ονομάζεται. Κι αν δεν είχε γκόμενο τον κουρέα, θα 'χε ψοφήσει από τον πρώτο χρόνο που χήρευε. Μα τώρα τι ανάγκη έχει. Έρχεται το Σάββατο η τσάντα με τ' άσπρο ψωμί, το τυρί, τα μακαρόνια, τις ζάχαρες, όλα. Και δεν είπε μια φορά η αξεψύχιστη να μου φέρει κι εμένα καπιτίς. Μα έννοια σου και θα σου τη συγυρίσω.

Δεν με νοιάζει, Θε μου, μα λες και πως είσαι δίκαιος. Όχι δηλαδή πως μου το 'πες εμένα καμιά φορά. Να μη λέμε και ψέματα! Εκείνος ο παπα-Νικόλας το φωνάζει. Αυτός είναι δικός σου άνθρωπος και ξέρει. Για τον παπα-Νικόλα, Θε μου, είσαι δίκαιος και παραείσαι. Φως φανάρι τα πράματα. Για τη Σοφία όμως την Κανετάκη τι είσαι; Αυτουνού του πάπαρδου τρέχουνε κι από τα γένια του τα πλούτη. Άσε τις περιουσίες κι άσε τους αγιασμούς κι άσε τα μυστήρια, κι άσε κι άσε... Ήρθε μια φορά και με ρώτησε αν έχω ανάγκη, λέει, από τίποτα. Θε μου, πώς μου 'δωσες υπομονή και δεν τον άρπαξα από τις μπουκλες. «Όχι», του λέω. «Βλέπεις εσύ να 'χομε ανάγκη;» «Ο Θεός, παιδί μου, είναι μεγάλος», μ' απαντά. «Κάνε κουράγιο». Μεγάλος είναι βέβαια, καταραμένη, εσκέφτηκα, για τους μεγάλους. Για τους μικρούς είναι μικρός. Πιο μικρός κι απ' αυτουνούς.

Την Κυριακή, πήγα και του λόγου μου στην εκκλησία, το περισσότερο για να περάσει η ώρα των ορφανών. Κι εστάθηκε πάλι ο αδιάντροπος στην Ωραία Πύλη, στολισμένος σαν τον Επιτάφιο, κι άρχισε: «Αγαπημένοι μου χωριανοί. Έλειψα μια βδομάδα. Το γνωρίζετε. Ήμουν στο νοσοκομείο. Αιμορράγησα, αγαπημένοι μου χωριανοί. Όχι! Όχι! Δεν είχα στενοχώρια στο σπίτι μου για να τρυπήσει το στομάχι μου. Το ξέρει ο Θεός. Εκείνος μου 'δωσε μian ευτυχισμένη οικογένεια. Αιμορράγησα, αγαπητοί μου χωριανοί, για σας! Για τον ανθρώπινο πόνο!». Κι έκλαιγε ο άτιμος. Έκλαιγε σαν τον κροκόδειλο. Φτου. Τίποτις άλλο.

*

Τα παιδιά μου παίζουνε με τη λάσπη στην αυλή. Έφτιαξα στο μικρό μια κούκλα με κάτι κουρέλια. Βλέπω τα μάτια της και μου 'ρχεται να σκάσω από τα γέλια. Δεν μου 'γραφε το ρημάδι το μολύβι. Το σάλιωνα από δω, το σάλιωνα από κει, τζίφος. Στο τέλος βγήκε το ένα μάτι σαν το τηγανητό αβγό και τ' άλλο καλά καλά δεν διακρίνεται. Μα δεν βαριέσαι. Τι καταλαβαίνει η Άννα από τέτοια. Εκείνη τής κάνει χαρές σαν να μη φτιάχτηκε στον κόσμο ωραιότερη κούκλα.

Τα καμαρώνω που κάθονται στα ποδαράκια τους και τα δυο και παίζουνε. Το κορίτσι είναι κίτρινο κι αδύνατο. Τ' αγόρι έχει τα δικά μου χαρακτηριστικά. Μάτια μαύρα σαν το κάρβουνο, ύφος κι ανοιχτές γερές πλάτες. Τα 'χω πεντακάθαρα. Τα παιδάκια μου! Τι μου φταιζανε και τα 'φερα στον κόσμο. Μα σάμπως εγώ τ' απαίτησα; Κείνος ο μακαρίτης που 'πεφτε απάνω μου σαν το μουσκάρι και δεν ελογάριαζε τίποτα. Πού πήγαινες, μωρέ κακομοίρη; Δεν ήξερες την κατάντια σου; Ας είναι. Τώρα τι να κάμω; Κλέφτρα θα γενώ, φονικό θα κάμω, δεν ξέρω τι μου γράφει ο Θεός, μα τα παιδιά μου μια φορά θα τα ζήσω. Έτσι το σκέφτομαι εγώ το ζήτημα.

Στην αυλή μου έχω φυτέψει μια μαντζουράνα κι έναν βασιλικό. Δεν μ' αρέσουνε και τόσο οι μπαχτσέδες. Μα να, λιγάκι να μερώσει ο τόπος. Ήτανε κι ένα κλήμα στη γωνιά. Το 'χε φυτέψει εκείνος. Δεν εμεγάλωνε. Σκέτη πληγή. Μια μέρα λέω κι εγώ, ασιχτίρ από κει, και το ξεπατώνω. Εμένα

δεν μ' αρέσουνε τα ψοφίμια. Μ' αρέσουνε τα ζωντανά πράματα. Ή αθρώποι είναι ή ό,τι άλλο.

Δόξα τω Θεώ, εμείς είμαστε κι οι τρεις γεροί και ζωντανοί. Κάτι θα γίνει. Ώρες ώρες θαρρώ πως έχω φτερά στα πλευρά μου και πετώ. Άλλες πάλι μπουκώνω από το παράπονο και δεν μπορώ ούτε τον ίσκιο μου να δω. Μα έτσι είναι οι αθρώποι. Τι να κάμομε. Δεν έχω μόνο εγώ τα βάσανα.

*

Βγήκα στα χωράφια και βρήκα χόρτα για να φάμε. Η Άννα δεν τρώει ακόμα χόρτα. Τις περισσότερες μέρες κόβω φέτες ψωμί, το ψήνω λιγάκι στη φωτιά, το σβήνω με το κρασί και της το λιώνω με λίγο λαδάκι. Μοσκοβολά ο κόσμος. Κι αυτηνής της αρέσει πολύ. Μα κάθε μέρα το ίδιο θα τρώει; Τώρα αύριο τι θα της δώσω πάλι; Τι θα της δώσω η μαύρη κι η σκοτεινή... Είπα της κουριάδας να μ' αφήσει μια κότα να τρώνε τ' ανίψια της τ' αβγό, και τι γύρισε και μου 'πε η πουτάνα. «Το σταματήσανε».

Μ' έπιασε κι εμένα το καλό μου και της φώναξα: «Να δώσει ο Θεός και να σ' το σταματήσει κι εσένα ο κουρέας».

Αμπαρώθηκε μέσα και δεν έβγαλε μιλιά.

*

Δούλεψα μεροκάματο στου Μανουσάκη. Δεν ξέρω πώς είναι αλλού τα μεροκάματα και πώς δουλεύει ο κόσμος.

Μα στου Μανουσάκη την περιουσία μεροκάματο πάει να πει να πάνεις δουλειά μόλις χαράζει η μέρα και να σκολνάς όταν δεν βλέπεις το δάχτυλό σου. Αν σ' αρέσει. Ο Μανουσάκης κανέναν δεν παρακαλεί. Ο πατέρας του τ' άφησε τον μισό κάμπο κληρονομιά.

Δες λοιπό τι αθρώποι βαστούνε τα ηνία του κόσμου. Ε; Ούτε καλημέρα δεν ξέρει να πει. Το μουλάρι του ξέρει καλύτερους τρόπους. Μόνο όλη την ώρα φτύνει και βγάνει τις μύξες του. Πού βρίσκεται τόση μύξα χειμώνα καλοκαίρι! Θε και Κύριε!

Ήθελε να μου κάμει τον καλό και μου 'φερε κει που δούλευα πεντέξι πατάτες, οι περισσότερες πράσινες σαν τη χολή.

«Πάρε, μωρή, να φάνε τα ορφανά, να συχωρεθούνε κι εμένα τα πεθαμένα μου».

«Τι να φάνε, Μανουσάκη; Αυτές είναι για τα γουρούνια σου. Δεν τις βλέπεις; Εγώ δεν σου γύρεψα ελεημοσύνες. Να δουλέψω θέλω και να πλερωθώ. Δώσ' τες, αν θέλεις, του παπα-Νικόλα να τις φάει να σου μεσολαβήσει και για τα πεθαμένα σου. Εγώ είμαι φτωχιά. Δεν έχω πρόσωπο στον Θεό».

Κάτι εμουρμούρισε, μα δεν εκατάλαβα. Μόνο άκουσα που ρούφηξε δυνατά τις μύξες του κι απομακρύνθηκε. Θα του 'λεγα κι άλλα γιατί είχα όρεξη, μα δεν εστάθηκε. Θα του 'λεγα πως ανέ θέλεις, κακομοίρη, να λάβεις καλή θέση στον παράδεισο, δεν γλείφεις τον Θεό με πέντε πράσινες πατάτες. Δεν σε φτάνει, μωρέ ελεεινέ, ο μισός κάμπος που ορίζεις, μόνο καταπατείς συνέχεια και τα σύνορα του

κακομοιριασμένου του γειτόνου σου, που δεν έχει ψωμί να φάει; Μπορεί να μη με ξανάπαιρνε στη δουλειά. Μα το άδικο ουκ ευλογείται, έλεγε η μακαρίτισσα η μάνα μου. Κι ύστερα δεν θα γενώ εγώ και τα παιδιά μου γλείφτες και δούλοι κανενός κερατά.

Η ώρα είναι περασμένη... Αυτά κοιμούνται. Έξω βρέχει. Δεν μου πάει πάλι ύπνος. Κι ας είμαι ξεθεωμένη από την κούραση. Τεντώνονται τα παντέρμα μου μάτια μόλις πέσω στο κρεβάτι. Κι ανάβω το καντήλι και κάθομαι. Κάθομαι και ψαχουλεύω ώρες τη μοίρα μου... Η βροχή περίσσεψε. Ο Παρασκευάς πετιέται πότε πότε από τα στρωσίδια του σαν κάτι να βλέπει και τρομάζει. Όνειρο κακό, παιδί μου, θα 'ναι. Απλώνω τα χέρια μου και τονε χαϊδεύω. Κι ησυχάζει...

Το σπίτι μου είναι άδειο. Δύο παλιοκρέβατα μόνο και μία κασέλα. Στην κασέλα εμάζεψα όλα τα προικιά μου, όταν με βρήκε η συφορά, και τα κλείδωσα. Άσ' τα να τα βρει μια μέρα η κόρη μου. Εγώ την είδα την τύχη μου...

Βρέχει... Οι νύχτες τον χειμώνα είναι απέραστες. Βουίζει το νερό στο ρέμα. Θα ξεχειλίσει πάλι ο ποταμός στον κάμπο... Το σκοτάδι πίσσα. Αγριεύω. Δεν ξέρεις ποτέ τι σου φυλάει μια τέτοια νύχτα όταν είσαι έρημος στον κόσμο...

Αν είχα τώρα έναν άντρα δίπλα μου, θα χωνόμουν στα στήθια του, θα κολλούσα στο κορμί του, θ' άκουγα την ανάσα του και θα 'ρχόταν ένας ύπνος γλυκός σαν το μέλι στα βλέφαρά μου. Μέλι στο κορμί, μέλι στην ψυχή. Μα είμαι έρημη.

Παντρεύτηκα για να γλιτώσω από την πείνα τον εαυτό

μου και βρέθηκα να παλεύω να γλιτώσω από την πείνα κι άλλους δυο. Και δεν είναι δυο όποιοι όποιοι. Είν' ο Παρασκευάς μου και η Άννα μου... Θε μου, κάνε τουλάχιστο να χαλάσει ο κόσμος απόψε να γλιτώσουμε. Να γενεί η Δευτέρα Παρουσία. Θε μου, δεν τις βαστώ τέτοιες νύχτες. Δεν είναι μόνο το κορμί μου που γυρεύει να μυρίσει αρσενικό. Είναι πιο πολύ η ψυχή μου, που θέλει να γείρει κάπου να ξεκουραστεί. Λυπήσου με!... Πότε πότε με πιάνουνε τα δάκρυα και κλαίω δυνατά σαν τον σκύλο. Δεν το κάνω γιατί είμαι χήρα, γιατί έχω ορφανά, γιατί είμαι φτωχιά. Δεν ξέρω γιατί κλαίω. Για όλα. Για τον Θεό, που είναι άδικος, για όλους που κλαίνε απόψε σαν τους σκύλους και περιμένουνε τη Δευτέρα Παρουσία...

*

Ποιος ήταν αυτός ο κερατάς που έβγαλε το σκέδιο να φορούνε οι χήρες τα μαύρα. Δεν με φτάνουνε δηλαδή όλα τ' άλλα, πρέπει να προμηθεύομαι και μαύρα υφάσματα. Κι ύστερα κείνο το μαντίλι; Κάθε φορά που το δένω στο κεφάλι μου μου 'ρχεται να βλαστημήξω τον αίτιο. Κρατιέμαι ακόμη, μα ως πότε; Όπως είμαι και νευρικά, μου φέρνει έξαψη στο πρόσωπο και γίνομαι σαν τον φονιά. Θα το πετάξω γω, δεν μου γλιτώνει, κι ας λένε ό,τι θέλουνε στο χωριό. Ας έρθει η Αριστούλα να μου ζητήσει τον λόγο. Μ' άσ' τα αυτά τώρα. Άλλη είναι η ουσία. Δεν έχω λάδι. Χρωστώ του φούρναρη. Χρωστώ του μπακάλη. Τι γίνεται; Βάστα, Σοφία, λέω. Πρέπει να τα βγάλεις πέρα. Με μαντίλι

ή δίχως μαντίλι στην κεφαλή. Έχεις τον Παρασκευά, που αδυνάτισε πολύ. Έχεις την Άννα μια σταλιά πουλάκι χωρίς φτερά. Έχεις ένα κάρο, με λίγα λόγια, και δεν υπάρχει άλογο να το σύρει. Ζέφου, Σοφία, και μη μιλάς. Τράβα το κάρο με τα νεφρά σου κι όσο αντέξεις. Άντε μισό βήμα και σήμερα. Μισό κι αύριο. Λάσπη έχει ο δρόμος κι είναι δύσκολο. Μα δεν υπάρχει άλλη λύση. Τράβα το με τα χέρια, με τα δόντια, δεν έχει σημασία πώς. Βάστα, Σοφία...

*

Σήμερα με ρώτησε ο Παρασκευάς:

«Μαμά, γιατί πέθανε ο πατέρας μου;».

«Ο Θεός τονε πήρε», του λέω.

«Γιατί; Είναι κακός ο Θεός;»

«Ναι. Κακός είναι για μας. Πήγαινε να παίξεις όξω και παράτα με».

«Μαμά, θα μου δώσεις να πάρω καραμέλες;»

«Αύριο».

«Όλο αύριο μου λες. Είσαι κι εσύ κακή σαν τον Θεό».

«Τη μάνα σου, μωρέ άχρηστε; Τη μάνα σου βρίζεις;»

Τον άρπαξα και του 'δωσα δυο χαστούκια μ' όση δύναμη είχα. Ύστερα καθίσαμε στο κρεβάτι και κλαίγαμε μαζί. Εγώ κρυφά, να μη με βλέπει. Τον εχαστούκισα, γιατί δεν ήθελα να νιώθει το παράπονο για τις καραμέλες. Είπα καλύτερα να νιώθει κακία για μένα. Έτσι έκρινα. Η κακία σε κάνει δυνατό. Βγαίνεις όξω και ρίχνεσαι με τα μούτρα. Το παράπονο σε κάνει και ζαρώνεις σαν το

λαβωμένο πουλί. Κουρνιαζεις και ψοφάς. Όχι, όχι. Δεν θέλω τέτοια. Καλύτερα κακία. Ο φτωχός, αν είναι κακός, μια μέρα σίγουρα θα γλιτώσει από τη φτώχεια του. Μ' αν είναι καλός, αλίμονό του. Έδεσα δυο τρεις γύρους το μαντίλι μου και πήρα νυχτιάτικα τα βουνά. Βγήκα ως απάνω. Πέρασα το νεκροταφείο κι έφτασα στ' αλώνια. Πήγαινα με βήματα μεγάλα σαν να με κυνηγούσανε. Οι λάμπες ήτανε σβηστές στα σπίτια. Οι άνθρωποι κοιμότανε. Αν μ' έβλεπε κανείς, θα 'λεγε πάει αυτή, τα 'στριψε. Μα είναι οι καραμέλες που μου ζητά ο Παρασκευάς. Είναι τα χαστούκια που του 'δωσα. Είναι το μικρό που απλώνει τα χεράκια του και κλαίει. Δεν με χωρεί το σπίτι μου. Σαν να βγαίνουνε αφροί από μέσα μου. Σαν να φουσκώνουνε θάλασσες.

*

Κατέβηκα στου φούρναρη να του πω να βοηθήσω δυο τρεις μέρες στον φούρνο να ξεχρεώσω. Η κερά του έλειπε. Μου 'κλεισε το μάτι και μου 'πε:

«Θέλεις να σβήσουμε τον λογαριασμό;».

«Σε ρώτησα αν έχεις δουλειά να σου κάμω. Το ψωμί των παιδιών μου το θέλω καθαρό. Κατάλαβες;»

«Λοιπόν εσένα όποιος σου κάνει καλό, μα την Παναγία, θέλει φτύσιμο. Τι θα χάσεις δηλαδή; Μια φορά μόνο. Θέλεις;»

Πήρα τα μάτια μου κι έφυγα. Έπρεπε να τονε χέσω πατόκορφα. Αυτό έπρεπε. Μα δεν υπάρχει άλλος φούρνος

στο χωριό. Και φοβήθηκα πως ύστερα θα μας έκοβε το ψωμί.

Στον δρόμο με πήρε από πίσω ένας γάτης. Τον εκυνήγησα με τις πέτρες και ξέσπασα. Μια, δυο, πέντε, φαίνεται πως τον χτύπησα άσκημα, γιατί τον είδα που εκούτσαινε. Όπως εκυνηγούσα τον γάτη, να σου και το Γιωργάκι του μαραγκού.

«Ελύσσιαξες και τα 'βαλες με τον γάτη;» μου λέει.

«Λύσσα να σου 'ρθει και να φας τα κομμάτια σου. Στάσου και θα σου δείξω γω και του λόγου σου».

Έπιασα δυο πέτρες και για την πάρτη του, μα γίνηκε καπνός. Κακός είναι κι ο φόβος, Γιωργάκι. Κι όποιος μπορεί να με φοβάται, καλύτερα για μένα.

*

Δούλεψα μεροκάματο στου Πάπιτσου. Δέκα ώρες. Και πλερώθηκα τον κόπο μου κι ένα μπουκάλι λάδι, που μου 'δωσε κρυφά η γυναίκα του. Με πονεί όλο μου το κορμί κι η μέση μου θαρρώ πως θα χωρίσει. Όπως εγύριζα στο σπίτι μου, βρίσκω το μικρό χεσμένο ως τ' αφτιά και το μεγάλο στον δρόμο. Πάω να βρω ρούχα να τ' αλλάξω, και τι να δω. Όλο το σπίτι γεμάτο ξερατά.

«Τι του 'καμες, μωρέ, του παιδιού κι έβγαλε τ' άντερά του;»

«Τίποτα, μαμά», μου 'λεγε ο Παρασκευάς κι εσκλήριζε. Τον άρπαξα και τον ετίναξα.

«Λέγε τι του 'καμες, γιατί θα σε φάω. Μολόγησε».

«Μαμά μου, μανούλα μου, τίποτα, τίποτα. Αυτή μόνη της επήγε κι έφαε το σαπούνι που είχες εκεί. Δεν της το 'πα εγώ. Σ' ορκίζομαι, μανούλα μου».

«Κι εσύ, μωρέ, γιατί την άφηκες; Ε; Εσένα ποια είναι η δουλειά σου εδώ μέσα; Να γυρίζεις στον δρόμο ή να φυλάς το παιδί; Τώρα θα σε σκοτώσω. Θα σε σκοτώσω να ξεκουραστώ τουλάχιστο από σένα».

Έπιασα ένα σίδερο και, μόλις μ' είδε ο κακομοίρης ο Παρασκευάς, εξάρωσε σε μια γωνιά κι έτρεμε σαν το φύλλο.

«Λυπήσου με, μανούλα μου. Δεν το ξανακάνω. Ποτέ μου. Ποτέ μου, σου λέω».

Επέταξα το σίδερο, τον άρπαξα από το σβέρκο και τον άρχιξα τα σκαμπίλια.

«Ποτέ σου, μωρέ;»

«Ποτέ μου».

«Ξαναπές το. Ξαναπές το».

«Πο-πο-πο-τέ μου».

Του 'δωσα, του 'δωσα, ώσπου εμπλάβισε από το κλάμα και φοβήθηκα μη μου σκάσει το παιδί μου.

Πέρασε τόση ώρα, κοιμήθηκε κι ακόμη τονε πίνουνε στον ύπνο του λυγμοί. Δεν έπρεπε να του φερθώ με τέτοιο τρόπο. Μ' αν τον αφήσω έτσι, θα τη χάσω τη μικρή. Με ποια γλώσσα θα του πω να καταλάβει πως πρέπει να την προσέχει; Πως δεν είναι δουλειά του αυτουνού να χαζεύει με τ' άλλα παιδιά, γιατί δεν έχει τον χαβά τους. Μόνο με τη φοβέρα έκρινα. Αλλιώς θα το ξεχάσει. Τώρα θα με φοβάται και θα τη φυλάει. Δεν υπάρχουνε πολλά για μας. Τα κουκιά μας είναι μετρημένα. Ή θα ζήσομε και θα πολεμήσομε ή θα

σταυρώσομε τα χέρια μας να πάμε στον διάολο. Δεν έχει δρόμους ομπρός μας να διαλέξομε. Τελείωσε.

Πήγα πάλι στον Πάπιτσου. Το βράδυ πέρασα από το σπίτι του να πλερωθώ και με κεράσανε μια ρακή. Μου δώσανε κι ένα κομμάτι τυρί, μα δεν το 'φαγα. Το 'χωσα με τρόπο στα στήθια μου να το δώσω του Παρασκευά μου. Εχθές όλη νύχτα ξυπνούσε το παιδάκι μου και με την ψυχή στο στόμα μού φώναζε:

«Θα με σκοτώσεις, μαμά;».

Ποιος ξέρει τι όνειρα έβλεπε.

«Όχι, παιδάκι μου. Κοιμήσου. Αν είσαι καλός, εγώ θα σ' αγαπώ. Κοιμήσου».

Ο Πάπιτσος έχει ένα αρσενικό δεκαπέντε, δεκάξι χρονώ, ανώμαλο. Σέρνεται με τα τέσσερα και μουγκρίζει σαν το θεριό. Το 'χουνε άπλυτο, ξυπόλυτο και δεμένο με μια αλυσίδα σ' ένα καμαράκι στην αυλή. Έχει όνομα ανθρώπου. Μιχάλης ονομάζεται. Λένε πως ο Πάπιτσος είχε φουνισμένη αρρώστια από τα μπορντέλα της Αμερικής, που πέρασε τα νιάτα του. Γι' αυτό γεννήθηκε έτσι τούτο το κακορίζικο. Άλλοι πάλι λένε πως το σακάτεψε η μαμιά στη γέννα. Ποιος ξέρει...

Μα, Θε μου, πώς επιτρέπεις να καταντά έτσι το πλάσμα σου. Χειρότερο κι από το ζώο. Και σ' το λέω, Θε μου, όποτε το θυμηθείς, ρίξε μια ματιά προς τα κει, να θαυμάξεις το έργο σου. Στην αυλή του Πάπιτσου είναι. Στο καμαράκι.

Την Κυριακή κατεβήκαμε πάλι με τα παιδιά μου στην εκκλησία. Δεν πάμε, είπαμε, για προσευχή. Ούτε για ν' ακούμε τις αηδίες του Κροκόδειλου. Όχι. Πάμε να δούμε τι κάνει η μια, τι κάνει η άλλη, να μάθουμε τα νέα. Να δώσουμε κι εμείς, βρε αδερφέ, το παρό. Δεν είμαστε τίποτα κακορίζικοι να κρυβόμαστε. Τα παιδιά μου έχουνε τα καλά τους ρουχαλάκια κι εγώ δένω το μεταξωτό μαντίλι, κατεβάζω μπροστά μια τούφα κατσαρό μαλλί, κι εδώ που τα λέμε, βάζω στα χείλια μου και λίγο κραγιόνι. Ίσα ίσα να φαίνεται φυσική η κοκκινάδα. Κρατώ και την καλή μου τσάντα, αυτή που μου χάρισε ο μακαρίτης, που να μην έσωνε, στον αρραβώνα. Ε! Τι άλλο θέλομε. Άλλοι παρουσιάζονται χειρότεροι από μας, κι ας έχουνε παράδες. Εγώ ξέρω πως η κακομοιριά είναι μεγαλύτερη κατάρα από τη φτώχεια. Και τη σιχαίνομαι σαν το προπατορικό αμάρτημα.

Γούστο έχει που εμείς δεν πάμε από την αρχή στην εκκλησία. Περιμένουμε να μπει πρώτα ο Κροκόδειλος στη λειτουργία, κι ύστερα, αφού όλοι λάβουνε τις θέσεις τους, να μας και του λόγου μας. Παίρνομε κι ένα ύφος σαν να 'μαστε τίποτα αριστοκράτοι. Η Άννα φορεί και καπέλο. Κι ο Παρασκευάς, μπλε ριγέ γραβάτα, σαν την ελληνική σημαία. Η οικογένεια Κανετάκη! Όταν τελειώσει η παράσταση, παίρνω τα παιδιά και καθόμαστε λιγάκι στο καφενείο. Παραγγέλνομε τρία λουκούμια ή τρία υποβρύχια και τα ξερογλείφομε, ώσπου να περάσει η ώρα και να μας δούνε όλοι καλά καλά. Έτσι, για να τους καθόμαστε στο στομάχι.

«Μαμά», μου λέει τ' αρσενικό, «γιατί ο Τάκης έχει αυτοκινητάκια κι εμένα δεν μου παίρνεις;».

«Παρασκευά, δεν μου λες, γιατί έχεις εσύ όμορφα μάτια και του Τάκη είναι σαν του λαγού; Έτσι είναι, παιδί μου. Άλλος έχει το 'να, άλλος τ' άλλο. Όλα δεν τα 'χει κανείς σ' αυτόν τον κόσμο».

«Κι είμαι, μαμά, εγώ καλύτερος από τον Τάκη;»

«Εσύ είσαι καλύτερος απ' όλους στο χωριό. Δεν το βλέπεις; Εσύ κι η αδερφή σου. Κανείς δεν παραβγαίνει με σας. Αυτό θέλω καλά να το χωνέψετε».

Γι' άλλη φαμίλια, αυτή η ταχτική μπορεί να μην ήταν η πρόβλεψη. Μα όταν δεν έχεις τίποτα, όπως εμείς, ούτε κι αλίμονό σου, αν χαμηλώσεις το κεφάλι. Τα ξέρω γω αυτά. Είμαι μάστορας. Φτωχοί πάει να πει γαϊδούρια. Μάλιστα. Με το συμπάθιο δηλαδή, αλλά γαϊδούρια. Κι έτσι και δεν μάθουνε να κλοτσούνε και λιγάκι, να τεντώνουνε πότε πότε τ' αφτιά, τότε χαθήκανε. Σ' όλη τωνε τη ζωή θα κουβαλούνε στη ράχη τους περισσότερο φορτίο απ' όσο σηκώνουνε. Ντεεεε, πρρρρ και δώσ' του βουρδουλιές στον κώλο. Μ' αν είναι να ζήσουνε και τα παιδιά μου τέτοια ζωή, καλύτερα να μη φτάξουνε να μεγαλώσουνε. Να τα θάψω τώρα που είναι μικρά να ησυχάσω. Εγώ τα θέλω να 'χουνε ψηλά τ' αφτιά τους. Να μη δεχτούνε το σαμάρι από κανένα. Να πιστεύουνε πως είναι καλύτερα από τον πλησιό τους. Ναι. Μόνο τότες θα σωθούνε και θα κάμουνε προκοπή. Όταν πιστεύουνε πως είναι καλύτερα από τον πάσα ένα κερατά.

*

Μου 'φερε μια τσάντα τρόφιμα ο παπα-Κροκόδειλος. Εστάθηκε στην πόρτα μου, εφούσκωσε κι άρχισε να βγάνει λόγο σαν να 'τανε στην Ωραία Πύλη.

«Ευλογημένοι να είστε, τέκνα μου. Σας έφερα λίγο από το ελάχιστο που μου δίνει κι εμένα ο Θεός. Χήρα κι ορφανά, πλησιάστε. Δοξάστε τον Κύριο που σας θυμήθηκε απόψε».

«Καλά, παπά, καλά. Κόπιασε μέσα. Ακούμπησε κει την τσάντα. Καλά έκαμες και την έφερες, θα ευχαριστήσομε μεις. Μη στενοχωράσαι. Μόνο να σε ρωτήσω κατιτίς. Σαν δέσποτας που είσαι, θα ξέρεις να μ' απαντήσεις. Γιατί δεν μου δίνει εμένα ο Θεός ό,τι μου χρειάζεται απευθείας, μόνο σου τα δίνει όλα εσένα;»

«Μην αμαρτάνεις, ευλογημένη. Μην επιτρέπεις να σε κυριεύει ο Σατανάς».

'Εφυγε σαν τον μυγιασμένο. 'Επρεπε γω να μην τα κρατήσω τα πράματα. Να μην του επιτρέψω να βγει απάνω στη ράχη μου για ν' αποκρεμαστεί στον παράδεισο. Μετανιώνω πικρά. Μα μόλις είδανε τα παιδιά την τσάντα, γουρλώσανε κάτι ματάρες να. Και τα λυπήθηκα.

*

Απόψε είναι γλυκό το βράδυ, σαν το βελούδο. Μοσκομυρίζει η γη. Κι έχει μιαν αστροφεγγιά... 'Ετσι μου φαίνεται πως και στο μνήμα να 'μωνα απόψε θ' αναστηνόμωνα. 'Επλυνα τα παιδιά μου, τ' άλλαξα και τα κοίμησα. 'Υστερα

τα φίλησα, χτενίστηκα κι εγώ κι έκαμα τη βόλτα μου στον λόφο. Θα πρέπει να 'τανε περασμένη η ώρα, γιατί έβλεπα την Πούλια. Οι άλλες γυναίκες στο χωριό κοιμούνται. Άλλες στο μπράτσο του άντρα τους, άλλες με την ουρά στα σκέλια, παραδομένες στο ριζικό τους. Ήθελα κι εγώ να κοιμούμαι στα μπράτσα ενός άντρα. Όχι του μακαρίτη, Θε μου, φύλαε. Ενός άντρα δυνατού, που να 'κρυβε στα στήθια του όλη την αποψινή αστροφεγγιά. Κι εγώ να λούφαζα μέσα κει, να γουργούριζα σαν την περιστέρα, να μέρευα. Ύστερα θα 'ρχότανε το πρωί. Η καρδιά μου θα 'τανε γεμάτη δροσούλα, σαν τ' άνθη του βουνού. Θα σηκωνόμουνα πρώτη εγώ να 'βραζα το φασκόμηλο, να κάτσομε οι δυο μας να το πιούμε. Να βρέξομε το παξιμάδι μας, να πούμε τα δικά μας...

Τώρα τα στήθια μου πονούνε. Ζαλίζομαι και νιώθω ανατριχίλες, σαν να 'ναι όφης φαρμακερός τυλιγμένος στο κορμί μου. Θε μου, λυπήσου τη Σοφία. Λυπήσου την που σέρνεται στη γη σου και παλεύει με χίλιους όφηδες και χίλια θεριά...

Κόντευε να ξημερώσει, όταν εγύρισα στο σπίτι. Μόλις εμπήκα μέσα, άκουσα τον Μπαλά τον γείτονα, που ξεκινούσε για τα πρόβατα. Μπορεί και να με πήρε το μάτι του. Αύριο θα διαλαλήσει ό,τι του κατεβάσει το νερουλιασμένο του μυαλό. Δεν των αρέσει τω κερατάδω που δεν το βάνω κάτω. Μα δεν πάει να χαθούνε. Δεν με κόφτει για κανένα.

Σήμερα κηδέψαμε τη Μηλιά. Θεός σχωρέσ' τηνε. Έντυσα τα παιδιά μου και πήγαμε πρώτοι πρώτοι. Μάλιστα, τον Παρασκευά τον έδειρα κιόλας, γιατί με τάραξε να με ρωτά από το πρωί: «Μαμά, πότε θα πάμε στην κηδεία; Μαμά, θα μοιράσουνε φιστίκια; Μαμά, έλα. Δεν θα πάμε;».

Βλέπεις, για τα παιδιά δω πέρα οι κηδείες είναι σαν το πανηγύρι. Παρακολουθούνε τον κόσμο, κάνουνε γούστο τα μοιρολόγια, τρώνε τυράκι και φιστικάκια για να συχωρέσουνε, έτσι είναι... Ένα κομμάτι άσπρο ψωμί κι ένα κομμάτι τυρί δεν κάνει κακό σε μεγάλο ούτε σε μικρό.

Ύστερα τα παιδιά πάνε μπροστά μπροστά μαζί με τους νεκροθάφτες, παρακολουθούνε που κατεβάζουνε την κάσα, εκεί να δεις σπρωξιές ποιο θα πάει κοντύτερα. Τι να κάνομε. Κι ο θάνατος μέσα στη ζωή μας είναι. Γίνεται να τονε κάμομε πέρα;

Η Μηλιά η άτυχη ήτανε δεκαοχτώ χρονώ. Την έπιασε ο αδερφός της ο Λεφτέρακας μ' έναν αγαπητικό, κι ύστερα για να τη ρεζιλέψει, τη γύριζε γύρω γύρω στην πλατεία του χωριού και την έδερνε. Κι ήτανε, σου λέει, γεμάτα τα καφενεία... Τόσο πολύ εντράπηκε το κακορίζικο θηλυκό, που πήγε και κρεμάστηκε σε μια καρυδιά.

Στην κηδεία κουβαλούσανε τον Λεφτέρακα καθιστό σε μια πολυθρόνα, γιατί δεν είχε αντοχή, λέει, να περπατήσει. Μπροστά το φέρετρο, πίσω η πολυθρόνα. Κι ο Λεφτέρακας να ρίχνει το κεφάλι του πότε δεξιά και πότε ζερβά και να μουρμουρίζει:

«Δεν αντέχω άλλο. Δεν αντέχω πα...».

Τη μάνα τηνε κακομοίρα τηνε παλεύανε τέσσερις

γυναίκες από τα όσα έκανε. Χτυπιότανε, μαδιότανε, έπεφτε, πηδούσε, έσκιζε τα ρούχα της, έσκιζε τα κρέατά της. Θε μου, φύλαε από τέτοιοι καημό.

Άτυχο θηλυκό! Σαν την κούκλα ήτανε. Ξανθή, γαλανομάτα, άσπρη σαν τα μάρμαρα.

Έχω ακουστά πως σ' αυτόν τον θάνατο πετιούνται τα μάτια όξω από τις θήκες, πως λερώνεται κióλας ο άνθρωπος την ώρα που βγαίνει η ψυχή του. Θε μου, συχώρεσέ μας των αμαρτωλώ...

*

Έστειλα τον Παρασκευά να πει της θειας του της Αριστέας να μας δανείσει δυο αβγουλάκια. Και του 'πε η αξεψύχιστη πως δεν είχε, γιατί τα τηγάνισε το μεσημέρι. Λέω κι εγώ έτσι είσαι; Τώρα θα δεις.

Κάθε απόγεμα, μια κάτασπρη ξενική κότα όλο ξίγκι τής έφευγε κι ερχότανε στην αυλή μου. Την έδιωχνα και τη βλαστημούσα, γιατί εγέμιζε τον τόπο κουτσουλιές. Μα σήμερα τα κανόνισα αλλιώς.

Ψυχή μου, μια σουπα! Αναστηθήκανε τα παιδιά μου. Τέτοιο ζουμί η άτιμη, δυο δάχτυλα λίπος έπλεγε στην κατσαρόλα. Αύριο θα κάμομε και πλάφι.

«Μαμά», μου λέει ο Παρασκευάς, «της θειας μου δεν ήτανε η κότα που σφάξαμε;».

«Οι κότες είναι του Θεού», του λέω. «Τρώε και μιλιά. Τα καλά παιδιά, όταν τρώνε, δεν μιλούν».

*

Πρωί πρωί να σου την Αριστούλα. Τα όσα ανταλλάξαμε δυο χείμαρροι δεν φτάνουνε να τα ξεπλύνουνε.

«Μωρή», της λέω, «κάνεις καλύτερα τον κουρέα από τα παιδιά του αδερφού σου; Τι τονε ταΐζεις αυτόν τ' αβγουλάκια; Θέλεις να καρδαμώσει;».

«Κεχαγιά δεν σε βάνω στο σπίτι μου», μου λέει.

«Κι εγώ δεν σε βάνω κεχαγιά στην αυλή μου», της απαντώ. «Και να τις μαζεύεις τις ρημάδες σου, να μη γυρίζουνε στα ξένα σπίτια. Γιατί να το ξέρεις. Κι άλλη να 'ρθει, τα ίδια θα πάθει. Αμαρτία εξομολογημένη, αμαρτία δεν είναι. Και μη σε ξαναδώ κι εσένα στην αυλή μου, γιατί μπορεί κι εσύ να πάθεις τα ίδια».

Η Άννα τρόμαξε με τις φωνές κι έκλαιγε.

«Σκασμός», της λέω. «Μια μιλιά να βγάλεις ακόμη, θα σε κάνω μπλε μαρέν».

Κόντεψε να πνιγεί το παιδάκι μου, για να καταπιεί το κλάμα του. Ο Παρασκευάς έλειπε σε δουλειά και δεν επαβρέθηκε. Μα πρέπει κι η Άννα να δείχνει ψυχραιμία στις μάχες. Γιατί θα δώσομε πολλές, καταπώς φαίνονται τα πράματα.

*

Δουλεύω σκληρά, σαν τον άντρα. Γι' αυτό με παίρνουνε και στα μεροκάματα. Τυχαίνει όμως και βδομάδα ολόκληρη να μη μου πούνε για δουλειά. Τότες, αλίμονο. Μου 'ρχεται να

χτυπώ το κεφάλι μου στον τοίχο, ώσπου να σπάσει. Ψάχνω από δω, ψάχνω από κει να βρω τρόπο να περάσομε, τίποτα. Σταματά και το ρημάδι το μυαλό, τι να σου κάμει.

Δεν ξέρω ποιος φταίει για όλ' αυτά. Ποιος κερατάς, ποιος άτιμος έκαμε τη διανομή στα έχει των ανθρώπω. Δεν μπορεί να 'ναί έργο του Θεού αυτό. Μπα! Στην αρχή τα 'ριχνα όλα σε κείνον. Μα τώρα το βλέπω καθαρά πως μπορεί αυτός να την ευλόγησε τη δουλειά, μα εδώ στη γη οι άνθρωποι την εκάμανε. Εδώ αποφάσισε, όποιος ξεφτλισμένος αποφάσισε, ο Παρασκευάς μου να κλαίει και να θρηνά για ένα βρομοπαιγνιδο, η Άννα μου να πεινά, κι ο Πέπος, συνήλικος του Παρασκευά, να ξερνά από την πολυφαγία και να στοιβιάζει στις κασόνες τα παιγνίδια του, γιατί δεν τα χωρεί πια ο τόπος. Αν είναι του Θεού τούτο το σκέδιο, τότε να το χαίρεται. Τότε ο διάολος είναι πιο εντάξει.

Κι ύστερα, δεν φτάνει που στη μοιρασιά έπεσε του Πέπο κουνρτιστός λαγός και του Παρασκευά κάτι γυαλάκια από 'να σπασμένο φλιτζάνι, μόνο κάμανε και νόμους που σου λένε πως, αν σε μια στιγμή το κάμει η κακή ώρα να τρέξουνε τα σάλια του Παρασκευά και να ορμήσει στον λαγό του Πέπο, τότες ο Παρασκευάς ονοματίζεται κακοποιός και λήσταρχος. Πέτρα τότε στον Παρασκευά. Απάνω του όλοι...

Και το χειρότερο, πώς να τα πεις αυτά στο παιδί σου να τα καταλάβει. Πώς να του σταματήσεις τα σάλια του για τον κουνρτιστό λαγό...

Αν ήτανε μεγαλύτερος, θα του 'λεγα, κουράγιο, γιε μου. Μπορεί μια μέρα να ξαναγενεί η μοιρασιά. Το κακό

μαζεύεται, μαζεύεται, θα ξεχειλίσει. Κράτα τα σάλια σου και περίμενε. Όταν θα μεγαλώσετε σεις όλοι οι Παρασκευάδες και οι Άννες, μπορεί να τον αλλάξετε τον κόσμο. Γι' αυτό δεν σας αφήνω να πεθάνετε. Τ' ορκίζομαι στο φως μου, δεν σας αφήνω.

Μου 'λεγε μια φορά ο Κωστής του Μακρονικόλα, που σπουδάζει δικηγόρος στην Αθήνα, πως η ζωή, λέει, όσο πάει, γίνεται καλύτερη. Πως το άδικο, όσο πάει, περιορίζεται. Εμείς εζήσαμε μέσα στον πόλεμο και στον διωγμό. Μέσα στην πείνα και στον φόβο. Τι μπορούσαμε να κάμουμε μεις; Καλό; Και πάλι, λίγα σπίτια στο χωριό βγάλανε ρουφιάνους. Ελάχιστα. Παρακάτω, της κυρα-Κλειόνης τα παιδιά σκοτωθήκανε και τα δυο στ' αντάρτικο. Και της Πηνελόπης ο Γιώργης. Και της κουμπάρας μου ο Μάνθος. Το ξέρω γω. Είμαι σίγουρη πως αυτά τα παλικάρια για το καλό σκοτωθήκανε. Για τον Παρασκευά μου και για την Άννα μου. Μα ήτανε λίγα, ως φαίνεται. Οι άλλοι θα 'τανε πλήθη πολλά. Και δεν έπιασε τόπο το αίμα τους. Κάθε φορά που βλέπω αυτές τις μανάδες, μου 'ρχεται να κάμω τον σταυρό μου. Παλικάρια όλα δυο μέτρα. Και τα 'φαι η γης... Τίποτα... Εδώ βασιλεύουνε πάντα οι κακοί και οι άδικοι. Τα παιδιά μου τα πέτυχα προχθές στον κήπο του δασκάλου, κι ετρώγανε τ' αποφάγια...

Κρίμας τα παλικάρια που χαθήκανε... Κείνος ο Μάνθος της κουμπάρας μου, έπαιρνες όρκο πως έβλεπες τον αρχάγγελο Γαβριήλ...

Κατεβήκαμε οικογενειακώς να επισκεφτούμε την αδερφούλα μου, τη Διαμάντα, παρόλο που ξέρω πως δεν με χωνεύει, και προπάντων τα παιδιά μου. Όχι μόνο τα δικά μου δηλαδή, όλου του κόσμου τα παιδιά. Αυτή, αν ήτανε στο χέρι της, μα την Παναγία, θα τα 'σφαζε όλα σαν τον Ηρώδη. Τα κυνηγά, παιδί μου, όπως τις ξένες κόττες που μπαίνουνε στην αυλή. Δεν τ' αφήνει σε χλωρό κλαδί. Τι φτάνει τα παιδάκια του κόσμου επειδή εξεράθηκε η δική της μήτρα από την αποτσισιά;

Να δεις λοιπόν που εβρεθήκανε δυο τρεις και τη θέλανε. Μα κείνη περίμενε το βασιλόπουλο του παραμυθιού να 'ρθει με τ' άλογό του και να τηνε καθίσει ξεκάπουλα. Ξεράσματα. Καθένας πρέπει να βλέπει καθαρά μπροστά του. Ποιος είναι και πού πάει. Μα προπάντων, ποιος είναι.

Τώρα πλησιάζει τα πενήντα, μα λέει πως είναι τριάντα οχτώ. Τα μούτρα της γενήκανε σαν το λειψό ψωμί. Κι έθρεψε, μωρέ παιδί μου, και κάτι κώλους, που ξεχειλίζουνε από την καρέκλα, σαν την κουλούρα της Λαμπρής. Ας είναι καλά οι μουγγοί, που ό,τι βγάλουνε της τ' ακουμπούνε σαν τα ζωντόβολα. Και πάλι τούς βλαστημά. Αχαριστία. Το χέρι της στο κρύο νερό δεν το βάνει. Στα χωράφια δεν εδούλεψε ποτέ της. Μόνο έχει ένα μανικιούρι μια πιθαμή, σαν να 'ναι γυναίκα της πολιτείας. Κάθε πρωί η Διαμάντα σηκώνεται κατά τις εννιά, νίβεται, κάνει τον κότσο κι ύστερα παίρνει το κέντημα και κάθεται στο παράθυρο. Λέει πως κεντά ξένα. Μα δεν είναι αλήθεια. Ξένα σπάνια κεντά. Δικά της είναι. Προίκα της. Μόνο ντρέπεται να το φανερώσει, λόγω που είναι τόσο χρονώ, κι ύστερα

έχει και τον σκοπό της. Ως εκεί την οδηγεί το πράμα της. Γιατί αυτή από κει κυβερνιέται. Από μυαλό έχει ξοφλήσει. Είναι η άτιμη όμως στα κεντήματα, που δεν έχει το ταίρι της. Ζωγραφιές κάνει. Όρκο παίρνεις πως δεν έχει αγγίξει χέρι πάνω στο πανί. Ωραιοτερο κέντημα τα μάτια μου δεν έχουνε δει... Αυτή η ίδια τα ταιριάζει. Παίρνει τα σκέδια και τ' αλλάζει. Βάνει βγάνει, και κάνει ένα πράμα δικό της. Μόλις το κεντήσει, σκίζεις το σκέδιο. Αμέσως. Για να μην υπάρχει σαν κι αυτό που κέντησε, δεύτερο. Δυο κασέλες έχει γεμάτες προίκα. Κι ακόμη δεν εχόρτασε...

Με το χωριό δεν τα πάει καθόλου καλά. Για όλους έχει να πει πως της χαλάσανε το προξενιό. Κάθεται και πλάθει με τη φαντασία της γαμπρούς που τη θέλουνε, και βγάνει μετά πως ο τάδες κι ο δείνας πήγανε και της τα χαλάσανε.

Κι όλο κεντά στο παραθύρι... Κι όλο σκίζεις τα σκέδια... Και περιμένει. Μα το μόνο που βλέπω γω είναι να χοντραίνει ο κώλος της. Τίποτις άλλο. Δεν ξέρω, σκέφτομαι μήπως εχάλασε η μοίρα της κι από τις κατάρες που της έδινε η μάνα μας. Την άκουσα πολλές φορές που της έλεγε:

«Να δώσει ο Θεός και να μην τη γνωρίσεις τη μοίρα».

Λένε πως πάνουνε οι κατάρες τω γονιώ. Κάποτε της είπα:

«Διαμαντώ, καλύτερη είσαι συ που δεν επαντρεύτηκες. Να εγώ. Τι κατάλαβα».

Εγίνηκε το μούτρο της σαν το λεμόνι. Να μπορούσε, θα μου 'ριχνε δηλητήριο.

«Εσύ την είδες τη μοίρα σου. Εγώ δεν την είδα ακόμη και δεν ξέρω».

«Ε! Με συχωρείς», της λέω. «Έχεις καιρό».

Περάσανε έξι μήνες να μου μιλήσει.

Και τώρα δηλαδή όχι πως μου κάνει υποδοχή. Πρώτα πρώτα, σε κανένα δεν μιλεί. Να πιάσει κουβέντα, να πούμε, με τη γειτόνισσα, όχι. Αυτή θαρρεί πως, αν ανοίξει καλά το στόμα της, θα της πέσει η μοίρα και θα τη χάσει. Τη σφίγγει η κακομοίρα με τη γλώσσα, σαν να 'ναι καραμέλα. Τι να πεις... Εκεί θα ξεραθεί, στον ήλιο, απλωμένη στο παραθύρι σαν τη μουσταλευριά.

Ό,τι κάνει σου λέει του ανθρώπου το κεφάλι του ο μεγαλύτερος εχθρός δεν είναι σε θέση να του το κάμει. Γιατί ήτανε γερά κι εργατικά παιδιά αυτά που τη γυρέψανε στα νιάτα της.

Τώρα που πήγαμε, κρατούσε πάλι ένα σεντόνι και το κεντούσε. Θε και Κύριε, η ομορφιά του. Τ' άπλωσε και μου το 'δειξε.

«Δικό σου είναι, Διαμαντώ;»

«Όχι».

«Τίνος;»

«Ε! Από άλλο χωριό μού το φέρανε».

Κατάλαβα, θα πάει κι αυτό στην κασέλα. Τα χείλια της τα 'χε ολοκόκκινα. Και στα μάγουλα με τη σέσουλα το ρουζ. Μου θύμισε κάτι φωτογραφίες που δείχνουνε θεατρίνες. Μα άσκημες θεατρίνες. Όχι κείνες τις καλές.

Όση ώρα καθίσαμε, μια κουβέντα δεν άνοιξε. Μόνο όλο μι. Και μι. Και μμμ. Ανάλογα με την απάντηση που εγούσταρε να δώσει, έπαιρνε μάκρος και τόνο το μι. Άι στον διάολο. Τη σιχάθηκα.